

Pededzes lejtece

DABAS LIEGUMS / NATURE RESERVE

In Latvia, the Corn Crake *Crex crex* is still considered a common bird species, while in the major part of Europe their numbers have decreased dramatically. A quarter of all Corn Crakes found in the European Union are actually in Latvia. Hence, we need to take the responsibility for conserving the bird internationally.

of functional zones with different nature protection requirements and permissible economic activities have been established there, i.e., zone of regulated regime, nature reserve zone, landscape protection zone and the neutral zone.

The Pededze lower reaches are rich in oxbows of various development stages. Those are favored not only by various invertebrate species but also by the Black Stork as its feeding ground.

Pededzes lejteces dabas lieguma palieņu plāvu atjaunošana notiek Latvijas Dabas fonda īstenošā LIFE-Daba projekta "Latvijas palieņu plāvu atjaunošana ES prioritāro sugu un biotopu saglabāšanai" ietvaros.
Šī projekta ietvaros rasts arī finansējums informatīvā bukleta izdošanai.

Projekta norises laiks: 2004.–2008. g.

Sadarbības partneri: Dabas aizsardzības pārvalde, Latvijas Ornitoloģijas biedrība, 22 pašvaldības, to skaitā Stradu un Rugāju pagasta padome.

Finansētāji: Eiropas Komisijas LIFE-Daba programma, Apvienoto Nāciju Organizācijas Atšķirošā programma, Pasaules Vides fonds, Latvijas Republikas Vides ministrija.

Norises vietas: 15 īpaši aizsargājamās dabas teritorijas – *Natura 2000* vietas visā Latvijā: Kalnciema plāvas, Sitas un Pededzes paliene, Mugurves plāvas, Pededzes lejtece, Dvietes paliene, Burgas plāvas, Sedas purvs, Vidusburtnieks, Rūjas paliene, Burtnieku ezera plāvas, Lielupes palienes plāvas, Svētes paliene, Raķupes ieleja, Durbes ezera plāvas, Užavas augstēce.

Projekta mērķi:

- ❖ bioloģiski vērtīgāko un pašlaik aizaugašo palieņu plāvu atjaunošana,
- ❖ palieņu plāvu ilgtspējīgas apsaimniekošanas veicināšana.

Natura 2000 - Eiropas aizsargājamo dabas teritoriju tīkls

Natura 2000 ir vienots aizsargājamo teritoriju tīkls visās Eiropas Savienības dalībvalstīs, kas nozīmīgs dažādu īpaši aizsargājamo augu un dzīvnieku sugu aizsardzībai un saglabāšanai. *Natura 2000* teritoriju tīkls aizņem 20% Eiropas Savienības valstu kopējās teritorijas (Latvijā 11,9% valsts teritorijas, iekļaujot 336 īpaši aizsargājamās dabas teritorijas).

i Noderīga informācija

Gulbenes pašvaldību un tūrisma informācijas centrs

Adrese: Ābeļu iela 2, Gulbene
Tālrunis: +371 64497729
www.gulbene.lv
www.stradi.lv

Rugāju novada tūrisma un informācijas centrs

Adrese: Kurmenes iela 36, Rugāji
Tālrunis: +371 64541147
+371 64521350
www.rugaji.lv

Izdevējs: Latvijas Dabas fonds, www.ldf.lv
Projekta vadītāja: Inga Račinska

Teksts: Mareks Kilups

Konsultanti: Andris Klepers un Ainārs Auniņš
Foto: Ainārs Auniņš, Andris Klepers,

Vija Kreile, Jozefs Hlašeks, Aivars Petriņš,
Māris Stražds / putnubildes.lv,
Krišjānis Sietiņš

Karte: Baiba Strazdiņa, LDF
Karte sagatavota, izmantojot SIA Envirotech

"GIS Latvija 2,0" datu bāzi

Māksliniece: Kristīna Bondare
Iespējoti Jelgavas tipogrāfijā

VIDES MINISTRĪJA

Pededze Lower Reaches Nature Reserve

The Pededze Lower Reaches (Lejtece) Nature Reserve was established in 1999 for protection of the unique, biologically diverse forest complex, habitats of rare species and various landscapes there. In 2004, the reserve was expanded by 513 ha and today it encompasses 4663 ha of land. The reserve is listed as a European Union specially protected nature territory - *Natura 2000* site. It is located within administrative borders of the Dauksti and Stradi parishes of the Gulbene district, Rugāju parish of the Balvi district, and Indrānu parish of the Madona district.

The unaltered Pededze River with oxbows and floodplain meadows found on its banks are among the key nature values of the reserve. It hosts a number of wooded meadows (meadows sparsely covered with trees, mostly oaks) unique for Latvia. Wooded meadows are characterized by both typical meadow plant vegetation and species that inhabit trees, for instance, rare insect species. The Pededze lower reaches are the most significant area in Latvia for conservation of Fennoscandian wooded meadows, and it host about a half of that habitat found in the country. Protected forest habitats are well

The Pededze lower reaches are sparsely populated; there are only a few homesteads within the reserve. Conservation goals of the territory are not compatible with intensive tourism, yet nature and water tourists, photographers, anglers and birdwatchers that all follow the principles of nature-friendly recreation are welcome here.

represented in this reserve. There are over 10 different protected habitats of Latvian and European Union importance found in the reserve. Mostly those are forests that are dominated by broadleaf tree species, mostly oaks.

Around 27 protected plant species along with 4 mushroom, 13 lichen and 6 moss species have been registered here. The reserve is among the richest in invertebrate species in Latvia. Around 54 protected invertebrate species have been recorded in the reserve, the most valuable of them inhabit old deciduous trees and deciduous forests rich in decaying wood. The Pededze River also boasts such species as the Thick-shelled River Mussel *Unio crassus* and the Broad-fingered Crayfish *Astacus astacus* that both inhabit only particularly clean rivers.

The Pededze lower reaches also host 10 protected mammal species (a high diversity of bat species has been recorded here), and 24 protected bird species. The nature reserve is also included in Important Bird Area. Most bird species found here are listed as specially protected in Latvia, and their conservation is stipulated in the Birds Directive of the European Union. The reserve is significant for conservation of the Black Stork *Ciconia nigra* while the Lesser Spotted Eagle *Aquila pomarina* are found nesting in

the forests and feeding in the meadows. A high density of Corn Crakes *Crex crex* are nesting in floodplain meadows and there breed several Great Snipes *Gallinago media*. Species such as the Eurasian Pygmy Owl *Glaucidium passerinum*, the Ural Owl *Strix uralensis*, the Three-toed Woodpecker *Picoides tridactylus*, the Middle Spotted Woodpecker *Dendrocopos medius*, the White-backed Woodpecker *Dendrocopos leucotus*, the Black Woodpecker *Dryocopus martius* and Grey-headed Woodpecker *Picus canus* are also found here.

There is limited economic activity in the nature reserve, yet recreation has become increasingly popular over the past few years. A management plan for the site clearly defines conservation and management measures there.

As part of the LIFE-Nature project on Restoration of floodplain meadows for EU species and habitats, in 2006-2007 the Latvian Fund for Nature devised a ten-year management plan for the Pededze Lower Reaches Nature Reserve. Additional investigations at the site were carried out in the process. The key objective for protection of the territory is to ensure conservation of biological and landscape diversity of the site. Four types

Dabas liegums "Pededzes lejtece"

Dabas liegums "Pededzes lejtece" izveidots 1999. gadā ar sākotnējo mērķi aizsargāt unikālo, bioloģiski daudzveidīgo mežu kompleksu, reto sugu atradnes un ainavu daudzveidību. 2004. gadā dabas lieguma teritoriju paplašināja par 513 hektāriem, un tagad tā kopplatība ir 4663 hektāri. Liegums iekļauts Eiropas Savienības īpaši aizsargājamo dabas teritoriju tīklā *Natura 2000*. Administratīvi liegums atrodas Gulbenes rajona Daukstu un Stradu pagastā, Balvu rajona Rugāju pagastā un Madonas rajona Indrānu pagastā.

Pededzes krastu gleznainās parkveida plavas ar atsevišķi augošiem ozoliem veido teritorijas izcilo ainavisko vērtību. Pededzes lejtece ir nozīmīgākā vieta parkveida plavu saglabāšanai Latvijā, te atrodama apmēram puse no biotopa kopējās platības valstī.

Plavas Pededzes kastos

Galvenā dabas vērtība liegumā ir neregulētā Pededzes upe, kas lejtecē nesteidzīgi līkumo cauri līdzenumam, veidojot neskaitāmas vecupes. Pededzes meandru līkumos saglabājušās palieņu plavas un Latvijas mērogā unikālas parkveida plavas – plavas, kurās izklaidus aug koki (galvenokārt ozoli). Parkveida plavās ir gan plavām raksturīgi augi, gan sugars, kas apdzīvo koku stumbrus (piemēram, retas kukaiņu sugars). Liegumā sastopamas kā pavasara palos applūstošas dabiskās palieņu plavas, tā arī sausas plavas reljefa paaugstinājumos, kas ilgstoši izmantotas lopu ganišanai vai sienas plaušanai.

Tradicionālās lauksaimniecības lejupslīde, kas sākās padomju gados un turpinājās pēc Latvijas neatkarības atgūšanas, izraisījusi plavu bioloģiskās vērtības samazināšanos, daudzviet tās ir sākušas aizaugt ar krūmiem. Projekta "Latvijas palieņu plavu atjaunošana ES prioritāro sugu un biotopu saglabāšanai" ietvaros veikta Pededzes lejteces plavu attīrīšana no krūmiem un atsākta to regulāra plaušana.

Citas dzīvotnes un augu valsts bagātības

Teritorijā ir plaši pārstāvēti aizsargājami mežu biotopi. Liegumā ir vairāk nekā 10 Latvijas un Eiropas Savienības mērogā aizsargājamu biotopu. Salīdzinājumā ar pārējo Latviju ļoti augsts īpatsvars ir mežaudzēm, kurās vadošā ir kāda platlapju koku suga (piemērā ozols). Pededzes lejteces dabas liegumā šādi meži aizņem vairāk nekā 215 hektārus.

1961.–1963. gadā Pededzes lejteci gandrīz 10 km garumā iztaisnoja, radot Jaunpededzi, kas upes ūdeņus novada Aiviekstē. Kaut arī dabas lieguma teritorijā atrodas kanāla pats sākums, tomēr tā ietekme uz dabas norisēm liegumā ir liela, jo upes lejteces iztaisnošana būtiski samazināja teritorijas aplūšanu pavasara palos.

Mānīga knīdija ir čemurziežu augu sugu, četras sēnu, 13 kērpju un sešas sūnu sugu atradnes. Izcilākie floras retumi ir sausajās plavās augošā Plūksnu ķekar-paparde, krāšņā neļķe un smiltēs neļķe.

Lapkoku praulgrauzis ir viena no Pededzes lejteces sastopamajām kukaiņu sugām, kas saistītas ar veciem lapu kokiem. Kūlas degšanas rezultātā Pededzes palieņes plavās pēdējos gados ir sadeguši vairāki praulgrauza apdzīvoti ozoli, tāpēc pret vecajiem ozoliem jāizturas īpaši saudzīgi.

Mizložna ir viena no raksturīgākajām vecu, ēnainu mežu apdzīvotājām, kas te sastopama visa gada garumā. Aiz atlupušās mizas mizložna ne tikai meklē barību. Piemērotā vietā starp lielāku atlupušas mizas gabalu un stumbri mizložna parasti arī iekārto savu ligzdu.

Pededzes lejteces dabas liegumā ir uztas 27 aizsargājamu augu sugu, četras sēnu, 13 kērpju un sešas sūnu sugu atradnes. Izcilākie floras retumi ir sausajās plavās augošā Plūksnu ķekar-paparde, krāšņā neļķe un smiltēs neļķe.

Bezmugurkaulnieki

Pededzes lejteces dabas lieguma teritorija bezmugurkaulnieku sugu ziņā ir viena no bagātākajām Latvijā. Liegumā konstatētas 54 aizsargājamas bezmugurkaulnieku sugars. Lapkoku praulgrauzis, Šneidera mizmīlis un dobumu mājskorpijons apdzīvo vecus lapu kokus, bet jau miruši ozoli ir nepieciešami sešplankumu celmgrauzim. Veci, kritālām bagāti meži tāk bērzu briežvabolei, arī retais vītolu slaidkoksngrauzis un Mannerheima īsspārnis ir saistīts ar līdzīgiem biotopiem. Pededzes lejteces dabas liegumā ir viena no trijām Latvijas atradnēm sarkanajam plakanim, kura dzīve noris tikai zem svaigi kritušām lielām apsēm.

Eiropā retās spilgtās purvspāres dzīve ir saistīta ar Pededzes vecupēm, bet pašā upē sastopama biežā perlmutrene un platspīlu upesvēzis – sugars, kas dzīvo īpaši ūrās upēs.

Daļu lieguma teritorijā ietilpst ožu mežaudzēju izmanto mežsaimniecībā, turklāt intensīvāka izcīršana ir notikuši tieši pirms dabas lieguma statusa piešķiršanas. Pēc dabas lieguma dibināšanas saimnieciskā darbība lieguma mežaudzēs tikpat kā nenotiek.

Teritorijā notiek medības un makšķerēšana Pededzes upē. SIA "Mežsētas" veido diķsaimniecību ap 13 ha platībā, kas palielinās makšķernieku apmeklējumu dabas liegumā.

Kultūrvēsturiskās vērtības
Pededzes lejtece ir maz apdzīvota teritorija. Liegumā atrodas tikai atsevišķas apdzīvotas viensētas, daudzas no kurām ir vecākas par 100 gadiem. Viensētas Pededzes līkumos ir neatņemama tās lejteces ainavas sastāvdaļa ar augstu ainavisku un kultūrvēsturisku vērtību. 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā būvētās Vecdziesnieku mājas ir kultūrvēsturisks piemineklis, bet Vecmadernieku mājas dzimis mākslinieks Jūlijs Madernieks.

Rugāju kā apdzīvotas vietas sākums meklējams 20. gs. sākumā, kad sauszemes ceļu krustojumā tika uzcelts Aleksandropoles mužas krogs. Par apkārtini sendienās vairāk uzzināsiet Rugāju novada muzejā, apskates cienīgs ir lielais Medņu dižakmens, bet

pagasta ainavu vislabāk pārredzēt no augstā Daudzenes kalna. Stradu pagasta keramiķu tradīcijas iespējams vērot darbīnā "Samino". Varēsiet apskatīt krāsns un kamīna podiņu veidošanas procesu, kā arī iegādāties keramikas izstrādājumus. Pededzes ainavas uzsēmētas režisors O. Dunkera mākslas filmā „Klāvs Mārtiņa dēls” (1970).

Pededzes lejteces aizsardzība un apsaimniekošana

Dabas aizsardzības plāns

Dabas aizsardzības un apsaimniekošanas pasākumus liegumā nosaka dabas aizsardzības plāns. 2006.–2007. gadā Latvijas Dabas fonda LIFE-Daba projekta "Palieņu plavu atjaunošana ES sugām un biotopiem" ietvaros izstrādāja dabas lieguma

"Pededzes lejtece" jaunu dabas aizsardzības plānu turpmākajiem desmit gadiem. Strādājot pie dabas aizsardzības plāna izveides, veikta teritorijas papildu izpēte.

Galvenais teritorijas aizsardzības mērķis ir bioloģiskās un ainaviskās daudzveidības saglabāšana. Liegumā ir izveidotas četri veidi funkcionālās zonas: regulējamā režīma, dabas lieguma, ainavu aizsardzības un neitrāla zona ar atšķirīgām dabas aizsardzības prasībām un pieļaujamiem apsaimniekošanas pasākumiem.

Atjaunojot plavu biotopu, veikta Pededzes lejteces plavu attīrīšana no krūmiem un atsākta to regulāra plaušana.

Saimnieciskā darbība vēsturē un plānotie apsaimniekošanas pasākumi

Saimnieciskā darbība dabas lieguma teritorijā ir ierobežota, taču pēdējos gados ir palielinājusies rekreatīvā slodze.

Palieņu plavu pastāvēšanai nozīmīgs faktors ir pavasara pali, kas kopš Jaunpededzes kanāla izrakšanas ir vairākkārt samazinājušies. Tādējādi kanāla izrakšana un saimniekošanas apsīkums grūti pieejamajās palieņu ganībās un sienu plavās izraisa plavu aizaugšanu ar krūmiem. Lai saglabātu unikālās parkveida plavas, nepieciešams arī turpmāk veicināt to regulāru plaušanu vai nogānīšanu.

Gadu simtos veidojusies kultūrainava ar viensētām un dabiskām plavām Pededzes līkumos ir priekšnoteikums gan teritorijas ainavas, citur neredzētas augu sugars un liela dzīvnieku bagātība. Putnu vērotājiem te ir liela iespējāmība sastaps mazo ērgli, urālpuci, retās dzēnu sugars, bet vasaras vakaros Pededzes līkumos pieskandina griežu, upes kauku, kārklu kauku un vakarlēpu dziesmas.

Gadu simtos veidojusies kultūrainava ar viensētām un dabiskām plavām Pededzes līkumos ir priekšnoteikums gan teritorijas ainavas, citur neredzētas augu sugars un liela dzīvnieku bagātība. Putnu vērotājiem te ir liela iespējāmība sastaps mazo ērgli, urālpuci, retās dzēnu sugars, bet vasaras vakaros Pededzes līkumos pieskandina griežu, upes kauku, kārklu kauku un vakarlēpu dziesmas.

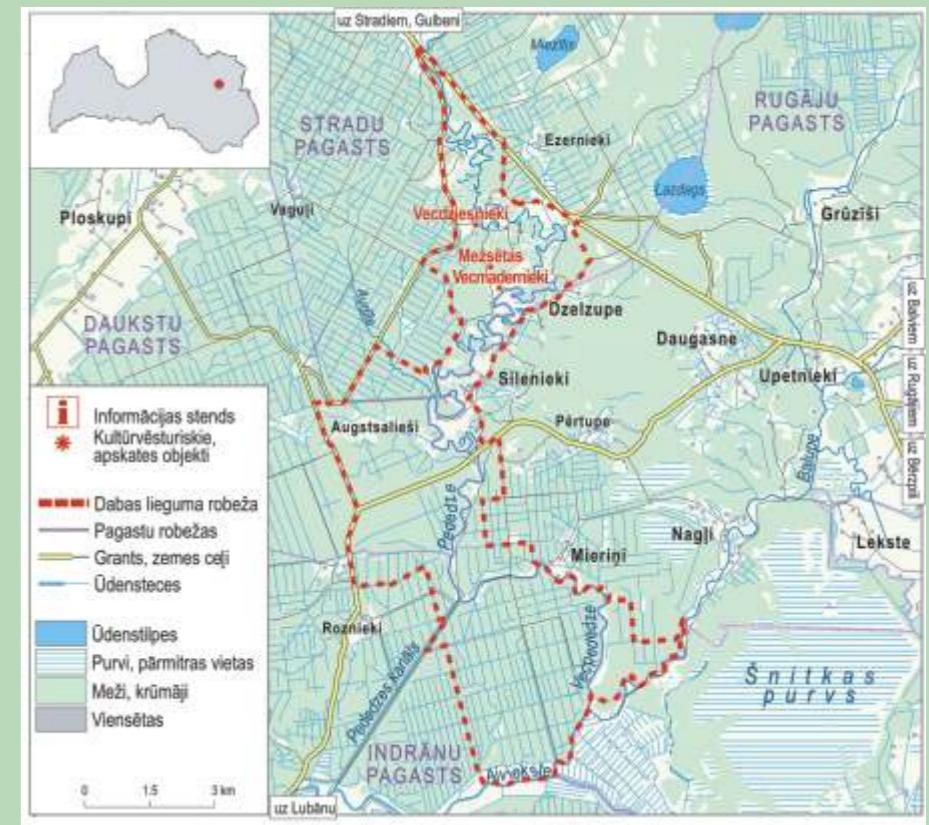
Tūrisms

Pededzes lejteces dabas lieguma teritorija mūsdienās ir maz apmeklēta. Teritorijas dabas aizsardzības mērķi nav savienojami ar ievērojamu tūristu pieplūdumu, tomēr dabas tūristi, ūdenstūristi un makšķernieki, ievērojot saudzējošu attieksmi pret dabu, liegumā ir gaidīti. Pededze ir piemērota ūdenstūrismam visu sezonu un sava ainaviskuma dēļ ir visai iecienīts laivu braucienu maršruts, lai arī bieži traucējoši ir koku sagāzumi. Lielāka perspektīva Pededzes lejtece ir pārdomātam ekotūrismam, seit ir gleznainas ainavas, citur neredzētas augu sugars un liela dzīvnieku bagātība. Putnu vērotājiem te ir liela iespējāmība sastaps mazo ērgli, urālpuci, retās dzēnu sugars, bet vasaras vakaros Pededzes līkumos pieskandina griežu, upes kauku, kārklu kauku un vakarlēpu dziesmas.

Pēdējos gados par aizvien iecienītāku tūrisma un atpūtas mērķi kļūst "Mežsētas". Briežu dārzs, kurā audzē 70 staltbriežu, aptver ap 180 ha platību. Tajā ir uzzelti torņi dzīvnieku vērošanai un sākta diķsaimniecības izveide Pededzes krastā. Teritorijas infrastruktūru pastāvīgi pilnveido, un tā ir piemērota neliela tūristu skaita uzņēmēšanai.

Apmeklējot dabas liegumus, īpaši svarīgi ievērot videi draudzīgu uzvedību:

- ceļo ar videi draudzīgiem transporta līdzekļiem,
- atkritumus vislabāk pāriet līdzīgi, aiz sevis neko neatstājot,
- neapmeklē retu augu un dzīvnieku sugu atradnes, īpaši to vairošanās vai ligzdošanas periodā,
- ugunskurus kurini šim mērķim paredzētās vietās un ievēro ugnisdrošību,
- nakšņošanai teltī izvēlies tūristiem labiekārtotas apmetņu vietas,
- izmanto pēc iespējas vairāk vietējo iedzīvotāju ražoto produciju, iepērcies vietējos veikalos,
- cieni vietējo iedzīvotāju tradīcijas un vērtības un pretī saņem patiesu viesmīlību,
- centies izzināt vietējo vēsturi un izprast norises dabā, saudzē to.

Pededze sava mierīgā plūduma dēļ ir piemērota ūdenstūrismam visu sezonu, tomēr laivotājaiem ir jārēķinās ar koku sagāzumiem un lielu daudzumu asinskāru odu.